



Tom XIII  
Mijakunox Baloby.

107



26. 27.  
TESTAMENTUM  
DAVIDICVM,  
*Sive,*  
ULTIMORUM VERBORUM  
DAVIDIS

*II. Samuelis XXIII. 1. seq.*  
SUCCINCTA ET ORTHODOXA EXPOSITIO,

DISPUTATIO I.

obig exhibens ἐξήγησιν  
versiculi 1. & 2,

*Quam*

in incluta Academia Wittebergensi

P R Æ S I D E

JOHAN. ANDREA QVENSTEDT,  
SS. THEOL. D. & Prof. Extraord.

*Dn. Patrono ac Præceptore suo longè devenerando  
& amando publicè defendet*

CHRISTOPHORUS LANG/

Ruffio-Hungarus

*In Auditorio Collegii Veteris  
ad Diem Julii horis matutinis;*

WITTEBERGÆ

Typis JOBI WILHELMI FINCELII,

ANNO MDCLIV.





I.

**U**ltima dum mecum Jelsæi verba revolvis  
Vatis, quæ fidei symbola certa suæ.  
Ingenii torrensis opes depromis AMICE,  
Thesaurusq; aperis pectoris ipse tui.  
Candidus applaudo cœptis ego testis, & opto,  
Ingenio ut capias præmia digna tuò.

*Amico suo singulari*

L. M. Q. f.

PRÆSES.

II.

**Q**uid, LANGI? Errores, cathedræ de ponte, refutas.  
Et disputas nunc publicè?  
Si benè (ceu fieri tali in tentamine debet)  
Rem gesseris, Laudaberis.

raptim.

*gratul. appof.*

Johannes Schwartz Sem-  
pronio-Hungarus.

III.

**L**audis habet cumulum iustrâse reperta Sopho-  
rum,  
Quæ monstrat studiò rerum Natura novatrix.  
At verò laudis multò majora meretur  
Puncta, sacrosanctæ vigilans cultura Sophies.

Æter-

Æternam fert huic rectè invigilâsse salutem.  
En testem David! Quem fons potavit alumnum  
Israëlis: & in cœlesti sede locavit  
Ignea vis fidei, redolent quam verba suprema.  
Istis de, LANGI, medius dum differis inter  
Doctos, spem Patriæ fructûs accendis opimi:  
Illa tibi laudes dignas & præmia reddet?

*Eximio Dno Respondenti,  
Contubernali suo dilecto,  
gratulabundus deproperebat*

Christophorus Löhnerus  
N. Hung.

IV.

**D**E Testamento Davidis publica, Langi,  
Audax, annè rogo, prælia inire studes?  
Applausum facinus, ter dulcis amice, meretur  
Hocce tuum. Grator Voce manuq; Tibi.

Matthias Christophori  
Cromb. Hungarus.

DEO SIT GLORIA.





TESTAMENTUM  
DAVIDICUM,

Sive,

Explicatio Verborum ult.

Davidis II. Samuel. XXIII.

i. seqq.

PROOEMIUM.

**Q**uemadmodum sacrum *Davidis* Hymnologia, quod vulgò Psalterium vocamus, *Bibliorum Epitome* est, docente *Athanasio* Epist. ad Marcellin. *totius S. Scripturæ compendium*, docente *Augustino* de Psalmis; *parva Biblia & summarium* U. T. docente *B. Luthero*, cum tota cœlestis doctrina verbo Legis & Evangelii comprehensa summâ brevitate ac mirâ elegantia & varietate in eo explicetur atque nobilissimis Exemplis illustretur: sic verba Davidis novissima *libro II. Sam. cap. XXIII*, prioribus septem versiculis (qui numerus perfectionis est) proposita, sunt quasi summa & brevis quædam complexio totius Psalterii Davidici. Primarium totius S. Scripturæ argumentum. *Christus*  $\Theta\epsilon\acute{o}\varsigma\ \delta\epsilon\upsilon\theta\epsilon\omega\tau\omicron\varsigma$  est. Nam ut *Boaventura* in principio S. Scripturæ inquit, *Testamentum V. totum est de DEO incarnando, Testamentum N. de DEO incarnato*, ita ut

*Disputat. I. publica Respond. Christoph. Lang. Rust, Hung.*

A

*Omnia*

*Omnia de CHRISTO, per CHRISTUM cuncta loquuntur* recte Tertulliano lib. 3. Carmin, contra Marcionem cap. 2. Hinc CHRISTUM *Cor Sacra Scriptura Tilemannus Heshusius* in Programmate quodam cum Expositionem Epistolæ ad Hebræos tradere inciperet Anno 1586. *Nucleum atque ultimum Scopum*, τέλει σκοπιμότητων, adeoque Centrum Scripturæ, ad quod omnia referantur, *B. Gerhard.* Isagog. Loc. Theol. disp. 1. c. 4. vocat. Librum Psalmorum si spectes, certè Salvator humani generis ne passum quidem unum, ut quidam ait, movisse videtur, quem David non prædixerit. Ita diligenter & dilucidè Servatoris adventum, vitam, mores, doctrinam, miracula, passionem, mortem, sepulturam, descensum ad inferos, ascensionem in cælos, sessionem ad dextram Dei Patris, gentium conversionem, Judæorum excæcationem, Ecclesiæ ortum & progressum cantu & carminibus celebrat, ut Evangelista potius, quàm Propheta fuisse videatur. Hæc ipsa quoque verba Davidis ultima de Christo, ejusque duabus Naturis, potentiâ & regno æterno, ac denique de tragicis hostium Christi & Ecclesiæ pœnis vaticinantur. Totius Christianæ religionis caput summum & mysteriorum omnium primum est mysterium Sanctæ & Venerandæ Trinitatis, sed & hanc clarè profitetur Hebronis & Hierosolymorum imperator David, cum alibi, tum in his suis novissimis verbis. Quid aliud clamant omnes sacræ paginæ & in specie Psalmi Davidici, quàm non voluntate hominis allatam esse aliquando prophetiam, sed à Spiritu S. actos locutos esse Sanctos Dei homines *II. Pet. I. 21.* Idem in Summario hoc suo totius Psalterii David docet, inquit: *Spiritus Domini*

*mini*



*mini loquutus est per me & sermo ejus per linguam meam.*  
 Quid aliud S. Scriptura & in eâ liber Psalmorum urget, quàm Deum esse fortem, potentem, justum, dominatorem omnium, maximè eorum qui Deum timent. Idem hic David inculcat. Quod itaqve Psalterium est Scripturæ, hoc ultima hæc Davidis confessio est Psalterio, i. e. summa ejus & quoddam quasi cõpendium. In hac autem præstantissima Scripturæ Propheticæ pericope exponenda ita versabimur, ut I. Textus ipse brevi analysi atqve exegefi illustretur. II. Articuli fidei, quos hic contineri diximus hinc atqve ex aliis locis parallelis demonstrantur. *Dirige nos in Veritate tua Domine, & doce nos, quia tu es Deus Salvator noster!*

Th. I. Antequam ad verborum Enarrationem accedamus coherencia eorum cum præcedentibus paucis prælibenda est. Ubi I. in genere notandum, omnia Libri 2. Samuelis capita ab XI. ad finem usq; libri continuâ serie inter se connecti. Observavit hoc frequentissime B. Wolfgangus Franzius, Theologus in hac Academia quondam celeberrimus, unde in Tractatu de sacrarum Script. legitima interpretatione Oraculo XVI. pag. 224. *sepiissime, inquit, percurri totum librum Samuelis secundum, & tandem deprehendi, nexu indissolubili, cum primis omnia istius libri capita, inchoando ab ipso XI. usq; ad finem libri II. Samuelis procedendo, tanquam simul coherencia consideranda & ad sufficientiam usq; expendenda & estimanda esse.* II. In specie observandum hoc ipsum XXIII caput (quod duo membra continet, quorum prius ultimam Davidis confessionem, posterius fortium illius virorum Catalogum

complectitur,) cum proximè præcedente capite connecti per particulam ꝑ quæ licet variè usurpetur in V. Testamento, adeò ut Proteus à multis appelletur, hoc tamen loco connexiva esse videtur. Caput autem præcedens XXII. quod integrum repetitur *Psal. XVIII.* his verbis finitur: *Idcirco celebrabo te, Jehova, in gentibus & nomini Tuo psallam, dicens ipsum esse turrim, omnimodam salutem regis sui, & exercere benignitatem erga unctum suum, Davidem & Semen ejus usq. in seculum.* Statimque pergit rex David; וְאָרְוֶה Et hæc verba David postrema &c. q. d. und da sol es bey bleiben/da bey wil ichs lassen.

vers. 1.

II. דְּבַר Verba. Nomen דְּבַר Verbum, sermonem, item rem, negotium, aliquid, quidquid in Scriptura notat. In posteriori significatione usurpatur *Gen. XVIII. 14.* Nunquid abscondetur à Domino דְּבַר quidquid? *Exod. XVIII. 16.* Quum fuerit inter illos דְּבַר causa seu negotium, veniunt ad me. Sic quoque in N. T. πῆμα, verbum pro re gesta vel facta sumitur *Luc. II. 15.* Transeamus in Bethlehem & videamus ἵδὲ πῆμα τῆς τοῦ γεγενοῦς i. e. quod factum est. Et Angelus Mariæ virgini, etsi de re non diffidenti, de modo sollicitæ *Luc. I. 37.* ὅτι ἀδυνατήσῃς ὡς τὸ τῷ Θεῷ πᾶν πῆμα. Non est impossibile apud Deum ullum verbum, ulla res, ut sensus sit: Nihil est quod Deus nõ possit suâ omnipotentia efficere. Rectè Lutherus: bey Gott ist kein Ding unmöglich. Usurpatur etiam λέγει pro re *Marc. I. 45.* & alibi. Hoc loco verò, ut ex contextu patet, verbum seu sermonem significat. Secundum excellentiam nomen דְּבַר tribuitur secundæ SS. תְּשׁוּבָה personæ; Filio nempe DEI *Psal. XXXIII. 6.* qui est verbum supremum, perfectissimum & interminabile Divinitatis.

III.

III. **אחרונה** *postrema, novissima.* אחרון masculinum, quod hic cum ה Emphatico legitur, idem est quod Latinis posterior, postremus, novissimus, ultimus. Occurrit tum alibi, tum imprimis *Esa. XLVIII. 12.* ubi DEUS de seipso: *Ego primus, etiam Ego אחרון novissimus.* Quomodo autem hæc Davidis verba dicantur novissima, cum illa non dixerit ultima admotus lineæ, extremamq; vitæ clausulam appositurus, sed post illa prolata verba & multa alia locutus sit & gesserit, non una est interpretum sententia. *Alphonfus Tostatus* Abulensis in Hispania Episcopus, Hispaniarum Regis Consiliarius & major Referendarius, vir hebraicè doctus & suo seculo magnus, cujus cum in Samuelem, tum in cæteros V. T. libros Historicos, & in Evangelium Matthæi uberrima extant commentaria, hic, inquam, *Rabbi David Kimchi* expositionem sequitur, qui istud intelligendum esse ait *de verbis, quæ dixit David spiritu Prophetico*, ut ita hæc verba Davidis novissima sint & postrema, quæ spiritu afflatus prophetico ediderit. Idem sentiunt *Casparus Sanctius* & *Job. Steph. Menochius Jesuitæ in h. l.* Aliter respondere Literarum Chaldaicam, inquit jam laudatus *Tostatus*, sc. quod sint *verba novissima*, i. e., *verba de Messia prolata*; ut enim *Messia tempora in Scripturis dicantur tempora ultima, sic & Prophetia de illo ultima prophetia.* *Nicolaus* à patria, *Lirâ*, *Erabantiæ* oppido, *Liranus* vulgò dictus & commentariis in universam Scripturam imprimis clarus, verba hæc ideo ultima dici statuit in expositione sua, quod maxime memorie commendanda. *Guilielm. Estius* *Duacensis* Acad. quondam Theologus in h. l. *Novissima verba dicuntur*, ait, non quod ea omnium

postremo locutus sit, sicut quæ quis loquitur in lecto agri-  
dinis statim moriturus; quæ sunt quæ Jacob ad duodecim  
filios, & Moyses ad tribus Israël jam jam morituri locuti  
sunt; sed vocantur verba novissima David, quia ea ceci-  
nit & recitavit post omnes Psalmos à se compositos, & sub  
finem regni, ut verba ista sint sigillum quoddam omnium  
Psalmorum ejus quo præcedentem prophetiam suam omnem;  
Psalmis comprehensam consignat. Paria affert Jacobus  
Tirinus Antverpianus Jesuita in h.l. commentans; Ver-  
ba David novissima, scilicet, addit, quæ Psalterio suo sub-  
textuit, prorsus ultimo loco. Sed possent non incommode  
primo loco collocari, cum sint quasi titulus & præfatio to-  
tius Psalterii & summa quadam eorum quæ in Psalterio  
toto pluribus locis digesta sunt. B. Lutherus in luculen-  
to suo ac divino Spiritu pleno horum verborum com-  
mentario, quem tertio ante beatum obitum Anno  
Germanicè scripsit, novissima dici hæc verba existimat  
quæ sic locutus sit David, ut testaretur se ad extre-  
mum usque spiritum ea velle tenere & in horum  
confessione se immorturum & ex hac vita discessu-  
rum esse. Emphatica sunt verba Lutheri Germanica:  
Solche letzte Wort meiner Er / darauf er sterben und hin-  
fahren wil / wie man spricht / darbey ichs lassen und ewig  
bleiben wil. Dicuntur ergò verba Davidis novissima  
non ratione temporis vitæ, gubernationis & imperii,  
sed ratione ultimæ voluntatis, quam vocant, & velut  
Testamenti, quod morte sua confirmaturus sit. Hæc  
enim verba sua David, instar conditi Testamenti, rata  
firma & fixa esse voluit.

IV. **וְיָרַד אֲנִי מִן הַשָּׁמַיִם** tritum & commune fuit  
in Exordiis prophetarum, præsertim Esaia, Jeremiæ &  
Ezechie-

Vid. Tom. V.  
Witteberg.  
Germ. &  
T. III. Wit-  
teb. Lat.

Ezechielis vocabulum. Usurpatur enim ut plurimum de oraculis divinis vel à Deo immediatè ad prophetas, vel à prophetis nomine Dei ad homines factis, atque omnium primò legitur *Gen. XXII. 10.* & deinde multoties. Alii Hebræorum Philologi Nomen esse censent, alii Participium præteriti temporis, alii Nomen participiale esse perhibent. Undè modò per *dictum*, modò per præsens indicativum *dicit, ait*, modò per præteritum *dixit* (ut ab Hieronymo & aliis interpretibus) redditur. Ipsi etiam Chaldaici Paraphrasta *Jonathan* & *Onkelos* vocem **דִּבְרֵי** sæpe **דִּבְרֵי** dixit vertunt. Notat autem **דִּבְרֵי** sermonem certum, fide & acceptione dignum, dictum verum, indubitatum & infallibile. [ Leviter transpone literas **דִּבְרֵי** & fiet **יְדִבְרֵי** Amen, veritas. ] Hinc Deo propriè tribuitur unde quæque veraci, aut prophetis & viris à Spiritu S. impulsis. Improbati per *περὶ ἁποπεισῶν* tribuitur *Psal. XXXVI. 1.* **וְשֵׁן דִּבְרֵי** *Dictum improbitatis de impio in medio cordis mei; non est timor Dei in Oculis ejus* (vel ante oculos ejus). Ubi sensus est: Impia hypocritarum facta atque scelera in corde Davidis evidens testimonium carentiæ timoris Dei perhibere, ac si ipsa veritatem hanc proloquerentur. In N. T. habet sibi respondentem formulam Emphaticam. Vocatur enim *πίστεος λόγος*, quæ formulâ utitur Apostolus quoties seriò aliquid vult asserere, ut patet ex *I. Tim. III. 1.* *II. Tim. II. 11.* *Tit. III. 8.* *I. Tim. I. 15.* & *c. IV. v. 9.* aliud additur Epitheton *πίστεος ὁ λόγος* *καὶ πιστὸς ἀποδοχῆς ἄξιον*, *fidelis sermo* (i.e. certus & indubitatus, vel ut *Theodoretus* vertit, ab omni mendacio alienus & firmus) & *omni acceptione & approbatione dignus, contradictioni justè nulli expostus.* Significat

gnificat igitur verbum **DN̄S** h. l. non simpliciter dixit, sed verum dixit, certum asseruit, certo affirmavit, unde & LXX senes reddiderunt  $\pi\iota\tau\omicron\varsigma$  *Δαβίδ*.

V. **יְהוֹשֻׁעַ** *Filius Isai.* Quam humile & demissum, quod verè ait *B. Lutherus*, Exordium! Qui enim Dux super Israel *I. Sam. XXV. 30.* Lucerna Israel *II. Sam. XXI. 17.* homo ad Cor nutumque Dei factus, Vatum Regumque sacrorum maximus, gloria, opibus ac potentia florentissimus, non regis titulum sibi tribuit aut principis, sed modestissime se appellat Filium Isai, i. e. hominis obscuri & ignobilis. Erat pater Davidis Isai vel Jesse Bethlehemita, vir rufficanus, qui rem curabat pecuariam, cui septuagenario uxor octavum hunc & ultimum dedit filium. Anno ab Orbe condito bis millesimo nōgentesimo quinquagesimo. Ante natum mundi Salvatorem, cujus typum gerebat David, millesimo, centesimo tertio. Obscurus, inquam, hic Isai erat & quasi unus è populari turba, unde Davidem cōtemtim appellabant filiū Isai *I. Sam. XX. 27.* & *I. Reg. XII. 16.* vel, ut dixi; propter domus humilitatem, vel quod illi exprobrarent Aviam Moabitidem, nempe Ruth (quæ erat ex gentibus & non Hebræa (ut placet *Pinedæ de rebus gestis Salomonis lib. I. c. 5.* Nō tacet tamè Isai nomen Esaiæ de Christo vaticinium *Esa. XI. 1.* Egre dietur virga de radice Jesse i. e. prodibit Christus è genere desolato Jesse & Davidis tanquam virgula è succiso trunco ac penè intermortuo, ut *W. P. P. Franc: Junius Parallelorum sacrorum lib. I. parall. 8.* Versu 8. jam dicti capituli ipse Messias vocatur *radix Isai & Rom. XV. 12.* ἡ *ρίζα τῆς Ἰεσοῦ* h. e. *surculus ex radice Jesse a secundum carnem prognatus.* Observandum hic obiter, Isai & Jesse non duo



bulum id, notante *Mercero*, ut etiam distributivè sumatur pro aliquo vel quodam *Joël. II. 8. Job. XIV. 10.*

VII. **עַל מְשִׁיחֵי יַעֲקֹב** Variè hæc verba vertunt Interpretes. LXX ita transferunt: *Quem suscitavit Dominus in Christum s. Unctum Dei Jacob.* Consentit Chaldaeus. Vulgata ita habet: *Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Jacob.* Arias Montanus ita reddit: *Et dixit Vir constitutus excelsus unctus Dei Jacob.* Tigurina ita legit: *Et ait ille vir, qui constitutus erat, ut esset unctus Dei Jacob.* Tremelii: *Dicitur inquam viri, qui constitutus est excelsus unctus Dei Jacob.* Pagninus: *Et dixit vir, qui est constitutus excelsus, Christus Dei Jacob.* Indoctaq; eorum Expositionè vocat sive Pagninus in Thesauo Lingvæ S. sive qui eum auxit & recognovit *Mercerus* ad vocè **הַמֶּלֶךְ** qui reddunt erectus super Messia i. e. certior effectus de Messia. *Casparus Sanctius* Comment. in h.l. *communem omnium fermè sententiam esse ait, hæc à Davide de seipso fuisse prolata & esse unum ex Titulis quibus seipsum à cætera multitudine distingvat. Quasi dicat, se illum esse virum quem Deus constituit unctum aut Christum, i. e. regem, primùm in paterna domo deinde secundo & tertio in Hebron.* Addit porro Christum s. unctum Dei nõ semel appellari Regem Israel, maximè cum designante & jubente Deo ad regnum assumptus sit oleo delibutus. Idq; probat Exemplo Saulis, qui sapius vocetur Christus Domini. Ipsusque Davidis, qui de seipso capite præced. v. 51. *Faciens* (nempe Deus) *miseritias Christo suo David.* Idem sentiunt *Nicolaus Serarius & Jacobus Tirinus* ad h.l. Enimverò majora sunt verborum pondera. Non gloriatur David h.l. se à Deo in magnà dignitate (ut *Franciscus Vatablus*



tablus explicat in Notis) aut regem temporalem ( ut jam dicti Autotes volunt) constitutum esse, hanc enim dignitatem præ illa altera gloriæ sublimitate in domum suam per Messiam conferendæ tanti nõ aestimat, sed se de Messia ex stirpe suâ nascituro & regni hærede regni thronum perpetuâ gloriâ stabilituro per divinam promissionem II. Sam. VII. 12. seq. certificatum ac confirmatum esse, idq; se firmâ verâqve fide tenere prædicat. Multò ergò rectius *Alphonsus Tostatus*, cui cõstitutum est de Christo Dei Jacob, i. e. inquit, quæst. 3. in h. l. *Cui facta est promissio certa de Christo, b. e. Messia, qui est Dei Jacob, i. e. qui missus est & tunc mittendus erat à Deo Jacob*, Et postea, *dixit ista quæ sequuntur ille vir, cui data est certitudo de Christo Dei Jacob, i. e. de Messia, quem promisit Deus Jacob*. Et *Cornelius à Lapide* in h. l. *Primò planè sic de Christo exponas*, inquit, *q. d. Dixit David, cui facta est promissio de Messia sive Christo ex se nascituro, qui est Christus DEI veri, quem coluit Jacob Patriarcha, quia unctus à DEO in summum mundi regem & pontificem*. Et post pauca: *primus sensus* (jam dictum intelligit) *planissimus est, eumqve exigit rō de Christo, vel ut Hebr. est, super Christum, & rō dixit pro quo Hebr. est משיח, i. e. dictum, effatum, sermo certus & irrefragabilis, oraculum*. Hæc ille, vox משיח [cujus radix משי non solum surgere & resurgere, sed & stare, perstare, firmiter consistere significat, ut *Esai. XL. 8. Verbum Domini משיח, stabit, consistet in æternum*) emphatica est, significat enim stabilitum, certificatum, firmatum. Et existimat *B. Lutherus* in h. l. ad hanc vocem respexisse & allusisse Apostolum Paulum in descriptione fidei *Ebr. XI. 1.* ubi fidem dicit *פסוקים*, substantiam,



tiam, id est, firmam & certam fiduciam, nitentem verbo DEi tanquam firmo & immoto fundamento. Sensus ergò paraphrasticus Verborum Davidis hic est. *Ego sum is cui Deus certò promisit Messiam seu Christum Dei Jacob, videlicet hunc ex me nasciturum esse, seu meo de sanguine, ex meà posteritate & domo mea. De eo prorsus certus & confirmatus sum. Non eò tantum, quod Deus hoc promisit, qui in verbo suo verax & constans est & mentiri nescit, sed etiam quod ego certà & firmà fide hoc teneo & securus ac sine dubitatione hac promissione nitor, certus quod hac fiducia non sit me frustratura, itaque magno & firmo animo in verbo Dei acquiesco. Ita optimè regii vaticinium exprimit Theander Lutherus.*

VIII. Nomen  $\text{משיח}$  uncti, quod LXX. per  $\text{χριστον}$  transtulerunt à Davide primùm de Salvatore usurpatum est h. l. Et *Psal. II. 2.* reperitum à Daniele *c. IX. 25. 26.* ut observat admodum Rev. Dn. D. Dorscheus *Dissert. II. Pentadec. de aeterna & λόγος generatione ex Psal. II. 7. thes. XIII.* Sibi ipsi verò Salvator Messia sive Christi titulum tribuit *Job. IV. 26.* Angeli denunciant *Luc. II. n. damonia contremiscentia clamant c. IV. v. 41.* Discipuli ore Petri profitentur *Matth. XVI. 6.* & constanter propugnant *I. Job. II. 22. c. IV. v. 2. 3.* Et quanquam sub Lege veteri *Messia & Uncti Domini* dicebantur, qui Solemni Unctione sublimi cuidam officio consecrabantur *II. Sam. I. 14. Psal. CV. 15.* utpote reges *I. Sam. X. 1. XVI. 13. I. Reg. I. 39. Sacerdotes Exod. XXIX. 7. Levit. VIII. 12. XXI. 10. & 12. Prophetæ I. Reg. XIX. 16.* singularissimo tamen quodam modo æterno ac unigenito DEi filio nomen Messia sive Christo adsignatur. *Is n. αὐτῷ ἐχριστόν* est  $\text{משיח}$  unctus Domini, quippe quem unxit Deus oleo  
lati-

*letitia* (secundum humanam Naturam) *pra consortibus suis* (i. e. credentibus & adoptivis Dei filiis, qui sunt fratres Christi, ad eandem cum ipso hereditatem & regni possessionem vocati) *Psal. XLV. .8. Heb. I. 9.* Ab hac ergo prorsus singulari unctione (in qua UNGENS est Deus Pater *Pf. XLV. 8. Act. X. 38.* non tamen exclusis reliquis S. S. Trinitatis Personis, UNGENTUM Spiritus S. cum immensa divinorum ἀρχηδύτων plenitudine *Act. X. 38. Job III. 34.* UNCTUS Ipse Christus secundum eam Naturam, secundum quam habet consortes & in qua nos sumus participes ejus. i. e. *assumptam humanam.*) Secunda S. S. Trinitatis Persona MESSIAS seu Christus dicitur, quae appellatio officium ejus triplex; Propheticum, Regium & Sacerdotale indicat, quod Prophetarum, Regum & Sacerdotum prisca Unctio figurabat. Uti autem Salvator ab Unctione Christus, sic nos ab ipso Christo Christiani vocamur, quo nomine primum salutati Apostoli sunt Antiochia *Act. XI. 26.* Occurritque id nominis *Act. XXVI. 28. I. Petr. IV. 16.*

IX. אֱלֹהֵי *Circa hoc nomen observandum* (verba sunt Clar. Joh. Buxtorffii, filii, dissertat. de nominibus DEI hebraicis thes. 37.) *illud sub triplici forma de DEO in Scriptura S. legi: אֱלֹהִים ELOAH in singulari numero: אֱלֹהִים ELOHIM & אֱלֹהֵי ELOHE forma numeri pluralis absoluta & constructa; & cum affixis pronomini- bus אֱלֹהֵי DEUS meus אֱלֹהֵי DEUS tuus &c.* Hoc loco habetur forma numeri pluralis constructa אֱלֹהֵי cuius absoluta est אֱלֹהִים Forma vero singularis אֱלֹהֵי uti dictum. Hoc nomen sua potius quam aliena esse originis existimant *Job. Buxtorffius, Schindlerus & alii. Mercerus vero Thomas Erpenius, Sixtinus Amama, Ludov.*

*dox. de Dien* nostrique celeberrimi Theologi *Dn. D. Glasius* & *Dn. D. Calovius* radicem ejus statuunt אלה (cum מ Mappik. in fine, cum notione adorandi) thema in Hebræâ lingua (quæ hodie S. literarum limitibus circūscribitur) inusitatū, ut ita vox אלהים אלהיך vi Originis suæ notet eum, qui adorandus & religiose colendus, non dominum aut dominatum formaliter, ut vult *Crellius*. Adhibetur autem hoc Nomen tum propriè tum impropiè. Primò ac propriè sumptum nulli nisi uni vero & æterno Deo convenit. Impropiè verò & secundariò acceptum etiam aliis extra Deum tribuitur, & quidem vel κατὰ γένεσιν & κατὰ δόξαν, ex vanâ hominum æstimatione, utpote Idolis *Exod. XXIII. 24. Jud. XVIII. 24. I. Reg. XI. 33. Esa. XXXVI. 18.* quod pro Diis & Numinibus à suis cultoribus habentur. Vel μετὰ φοβητικὸς aut κατ' ἀναλογίαν propter similitudinem quandam & congruentiam cum Deo, videlicet 1. Angelis *Psal. VIII. 6.* confer *Hebr. II. 7. Psal. XCVII. 8.* confer *Hebr. I. 6.* quod in ipsis divina gloria & potentia refulget. Quantumvis autem bonis Angelis attribuatur vox אלהים nullibi tamen legitur Diabolo vel malis Angelis in scriptura attribui, II. Judicibus & Magistratibus aliisque summis & dignitate præstantibus viris. *Exod. XXI. 6.* Adducet illum herus ejus ad Deos, i. e. Judices, ut vertit Chaldæus, item *c. XXII. 8.* & *Psal. LXXX. II. 7.* quod Dei judicantis & gubernantis vices gerunt. Dii enim dicuntur propter potestatem, quam divinitus concessam habent in subditos. *Exod. IV. 16.* His verbis Deus munus & vices inter Mosen & Aaronem partitur; ipse erit tibi pro ore, & tu eris ei לאלהים pro Deo. Esse alicui pro ore, est esse ipsius

psius interpretem, ipso dictante & mandante loqui. Esse alicui pro Deo, est esse vice Dei, suggerere ei ea quæ à Deo accipit. Sensus itaque est: ipse erit tuus interpres & tu eris apud eum interpres Dei ut dicitur *Exod. VII. 2. Tu loqueris ei omnia quæ mando tibi & ille loquetur ad Pharaonem.* Hoc ipso *cap. vers. 1.* Moses appellatur *אלהים לפרעון* *futurus Deus Pharaoni* participatione nempe Eminentia & potestatis divina contra Pharaonem. Notandum porro *אלהים* non tantum esse plurale quoad terminationem sive inflexionem vocis, sed etiam simul quoad sensum & significationem, atque ita ex eo non quidem determinatè Trinitatem, attamen pluralitatem Personarum in unâ & simplici Essentiâ divinâ rectè probari. Non enim dubitamus Mosen in descriptione Creationis totius universi utendo nomine plurali *אלהים* cuius tamen singulare extat atque in usu est, & construendo illud cum verbo singulari voluisse per vocem pluralis numeri insinuare & innuere pluralitatis mysterium in unâ Deitate simplicissimâ, quæ unitas voce *ברא* singularis numeri innuitur. Certè si nomine *אלהים* non significatur pluralitas in divinitate, nulla ratio dari posset, ob quam Moses dixerit *ברא אלהים* & non *ברא אלוה*. Ipsæque circumstantiæ textus docent vocem *אלהים* pluraliter esse explicandam, statim enim subjungit Moses; *& Spiritus Domini incubabat aquis*, innuens & subindicans ideo se usurpasse vocem pluralem *אלהים* ut testaretur personarum in una Essentiâ divina pluralitatem. Sed hæc plenius alibi discutuntur.

X. *וְנָעִים וְמִרוֹת*, vulgata: *Egregius Psalter.* Pagninus; *dulcis carminibus*, Arias Montanus *incurdus psalmis*, Tre-

Tremellius; *amoenus psalmis*, Tigurina; *gratissimus psalmes*. Verbum זמר Hebræis, chaldæis, Syris, Arabibus significat *cecinit, voce vel instrumento, modulatus est cæmen concisum & breve, amputatis omnibus supervacaneis*, ut observat D. D. Dorsch. *Dissert. II. pentad. supr. cit. S. 1.* In Kal enim זמר idem est quod *putavit, amputavit, præcidit*) est itaque David זמרות נעים jucundus, svis carminibus & modulationibus arte compositis, cationum sacrarum scriptor & modulator egregius. Hinc Hieronymus præfat. sup. Biblia ad Paulinum; *David, inquit, Simonides noster, Pindarus & Alceus, Flaccus quoque Catullus atque Serenus Cbristum byra personat & in decachordo Psalterio ab inferis excitat resurgentem.* Non tantum enim hic svides & dulces Psalmi vocantur, inquit B. Lutherus *Comment. in h. l.* (ut verba ejus expressit Caspar Cruciger Tom. 3. Witteb. lat. fol. 83.) ab illa sva vitate compositionis & concinnitatis verborum aut soni numerorum & modulationis in canendo, demulcente aure: quam Grammaticas aut Musicam vocare licet, h. e. ubi & in cationibus, qui vocantur Textus seu ipsum cæmen & ipsi numeri, soni ac concentus musici singularem elegantiam & sva vitatem habent. Sed multo magis propter peculiarem gratiam & sva vitatem doctrinae & consolationis spiritualis, ut Paulus *Eph. 4.* vult cani in Ecclesiis spirituales Odas cum gratia. Hac gratia & sva vitate præcipue excellunt Psalmi Davidici, mirifica vi & efficacia ad consolandum afflictas mentes & conscientias, luctantes in terroribus peccati & metu ac fugâ mortis & ærumnis omnis generis. Talibus Psalmi verè sunt dulcis, jucunda, solatii plena cantio, quia Messiam canit & præ-

& prædicat, etiam cum sine modulatione musicâ ipsa verba recitantur. Hactenus Lutherus.

XI. **יִשְׂרָאֵל** Egregius scil. Psalter *Israelitarum*, vel in *Israele*, vult enim dicere, se psalmos de Mesiâ promisso à se egregiè compositos non sibi soli cecinisse sed toti *Israeli*, velleque ut publicè canantur in cœtu populi *Israelitici*. Hinc *Franc. Vatablus* ad verba hæc annotat, *Suavissimus in Canticis Israel, nam composuit Psalmos suavissimos, quibus in laudando Deo utitur Israel.* Sumitur autem vox **יִשְׂרָאֵל** *Israel* 1. pro Patriarcha Jacob cui id nominis à Deo primùm inditum. *Gen. XXXII. 28.* & postea confirmatum *cap. XXXV. 10. 2.* pro omnibus Jacobi posteris, seu pro ipsa gente *Israeliticâ* sive *Judaica* passim. 3. pro ipsis filiis spiritualibus *Rom. IX. 6. & γὰρ πῶτες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἔσθ' Ἰσραὴλ. Non enim omnes qui ex Israel hi sunt Israelitæ, neq; qui semen Abrahe, omnes filii, sed in Isaac vocabitur tibi Semen.* Diferret hic Apostolus distinguit Filios *Israel* secundùm carnem, à filiis *Israël* secundùm Spiritum, vult enim dicere non omnes qui ex Jacobo patriarcha carnaliter prognati sunt ii sunt veri *Israelitæ*, secundùm mentem *Scripturæ*, seu filii promissionis, i. e. ad quos pertineat divina promissio spiritualis facta Abrahamo & *Israeli*. Hæc enim promissio spectat ad solos spirituales illorum filios, nempe qui fidem illorum imitantur, quales sunt pauci ex *Judæis*, plurimi ex gentibus. Hinc & sub *N. T.* populus *Christianus* seu *Ecclesia Christiana* constans tum ex *Judæis*, tum ex gentibus dicitur *Ἰσραὴλ τῆς Θεῆς Israel DEI Gal. VI. 16.* Et denotatur per domum Jacobi sive *Israelis Luc. I. 33.* Cui opponitur *Israel* secundùm carnem *I. Cor. X. 18. i. e. Judæi*

C

qui

qui carnali propagatione descenderant ex Jacobo seu Israele, nec credebant in Christum sed externis sacrificiis & ceremoniis vacabant. Breviter, vox Israel  $\text{מֹדֹךְ וְהִשְׁרִיעַ}$  & veros Jacobi filios, modò  $\text{וְהִשְׁרִיעַ}$  & degeneres, modò utrosq; simul notat.

XII. In hæcenus explicato versiculo 1. ponit Ecclesia DEI Pindarus David primò suum nomen, Prophetarum more cum consuetò eorundem Exordio  $\text{וְיָרָא נָאִם דָּוִד}$  Deinde paternum exprimit genus, simulq; indignitatem suam modestissimè agnoscit dum se filium Isai hominis obscuri & popularis appellat, mox Propheticam suam dignitatem intuens & sublimitatem gloriæ in domum suam per Messiam conferendæ, cujus promissio stirpi Davidicæ alligata erat, mente complexus, plenus spiritu prophetico in sequente 2. & 3. commate nunc unam Personam Divinitatis, nunc alteram, mox tertiam introducit loquentem.

XIII.  $\text{רוּחַ יְהוָה דִּבְרָה בִּי}$  *Spiritus Domini locutus est per me*, vel ut rectius efferam  $\text{ἐμφασίν}$  phraseos hebrææ, *in me*. Paria legimus *Num. XII. 2.* An duntaxat  $\text{בְּמֹשֶׁה}$  *in Mose locutus est Jehova*, annon etiam  $\text{בְּנוֹ}$  *in nobis locutus est. vers. 6.* In somnio loquar  $\text{בִּי}$  *in eo vers. 8.* Ore ad Os loquar  $\text{בִּי}$  *in eo. Hos. I. 2.* Initium sermonis Domini  $\text{בְּהוֹשִׁיעַ}$  *in Hosea. Habac. II. 1.* ut videam quid loquatur  $\text{בִּי}$  *in me. Matth. X. 20.* Non enim vos estis qui loquimini sed Spiritus Patris vestri qui loquitur  $\text{ἐν ὑμῖν}$  *in vobis II. Cor. XIII. 3.* Quandoquidem experimentum queritis  $\text{ἐν ἐμοὶ λαλῶντες}$   $\text{Χριστῶν}$  *in me loquentis Christi.* Hieronymus in Comment. super Habacuc: *Sed & hoc notandū, inquit, ex eo quod dixerat, ut videam, quod*



quod loquatur in me, prophetiam, visionem & Eloquentiam Dei non extrinsecus ad Propbetas fieri, sed intrinsecus & interiori homini respondere. Unde & Zacharias & Angelus inquit, qui loquebatur in me & in Psalmis, audiam quid loquatur in me Dominus. Eucherius de quæst. Vet. & N. T. Loqui in aliquo dicitur Deus cum ea quæ agi vult ejus cordi ut agantur, inspirat, secundum illud, audiam quid loquatur in me Dominus. Locutio hæc Hebraica est, ait J. Drufius Comment. ad difficiliora loca Numer. c. LIII. & internam revelationem significat, ut cum Deus voluntatem suam alicui patefacit per Spiritum propheticum. D. Joh. Tarnovius Comment. in Hose. c. I. v. 2. Quando verbum *קָוַן* cum *ב* constructur ex sententia Kimchi notat prophetiam vel quamcumque inspirationem divinam immediatam. Significatur ergo hic per *קָוַן* emphaticè interna Spiritus S. inspiratio & inhabitatio Dei singularis in Davide atq; adeo in omnibus prophetis, ut mox dicitur pluribus. Reperitur tamen alibi idem verbum cum hac præpositione constructum ubi hanc internam patefactionem significare nullo modo potest, v. g. Deut. VI. 7. *Ite- rabis ea filiis tuis & loqueris in eis.* I. Sam. XXV. 39. *Et misit David & locutus est* (per Legatos) *in Abigail.* In his locis in valet *cum*. Sumitur etiam interdum pro *contra* utpote Num. XII. 1. *Locuta est Miriam & Aaron in Mo- sen* i. e. contra Mo- sen & XXI. 5. *Locutus est populus in Deum & in Mo- sen* i. e. contra DEUM & contra Mo- sen. Vid. Drus. animadv. Lib. II. c. XLIX.

XIV. Verba hæc *רוּחַ יְהוָה קָוַן* bifariam exponi possunt. i. quidem per Appositionem, quam vocant, ut *רוּחַ יְהוָה* sit casus primi seu Nominativi hoc modo: *Spiritus*

*tus* יהוה *vel Dominus locutus est per me.* 2. In  
 regimine ut יהוה regat Casum Genitivum hoc pacto:  
*Spiritus Domini locutus est per me.* Posterior exposi-  
 tio respicit originem & characteristicam propieta-  
 tem, quod scil. Spiritus S. Patris & Filii Spiritus sit, h.  
 e. ab utroq; per spirationem procedat. יהוה enim seu  
 Spiritus Tertia Deitatis persona appellatur, non ideo  
 maximè & primariò, quia corporis expertus est, nam &  
 reliquæ duæ Personæ (Pater & Filius,) incorporeæ  
 sunt, atq; omninò *Spiritus* (vel spiritualis Essentia) est  
*DEUS*, ut ait Salvator Job. IV. 24. Sed quia hæc perso-  
 na à Patre & Filio spiratur, sive per spirationem (cujus  
 modus inexplicabilis est) ab æterno procedit, & exin-  
 de nomén hoc ipsi ratione πνεύμα Patris & Filii pro-  
 priissimè convenit. Hinc rectè Epiphanius in Anco-  
 rato cap. 9. Θεός ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα *DEUS est à*  
*Patre Filioq; Spiritus.* Et Augustinus tractat. 99, in Ev-  
 ang. Joh. *multa sunt Testimonia, inquit, quibus hoc eviden-*  
*ter ostenditur, & Patris & Filii ipsum esse Spiritum, quò*  
*in Trinitate dicitur Spiritus Sanctus.* Nec ob aliud existimo  
 ipsum vocari propriè Spiritum, cum etiam, si de singulis  
 interrogemur, non possimus non Patrem & Filium Spi-  
 ritum dicere, quoniam Spiritus est DEUS: i. e. non corpus est  
 DEUS, sed Spiritus: quod ergò communiter vocantur &  
 singuli, hoc propriè vocari oportuit eum, qui non est unus  
 eorum, sed in quo communitas apparet amborum. Hinc  
 quoq; in summo Exordio Sancti libri Geneseos (ut  
 loquitur idem August. l. II. de Civ. DEI. 32.) Spiritus  
 S. יהוה רוח *Spiritus DEI*, & Matth. XII. 28. πνεῦμα  
 Θεοῦ Patris nempe Matth. X. 20. & Filii Gal. IV. 6. dicitur.  
 Est enim ἐκ τῶ Θεοῦ I. Cor. II. 12. Psal. XXX. 6. vocatur  
 Spiritus

*Spiritus Oris Jehovæ* quia sc. ex intimo ore divinæ Essentia à Patre & Filio ab æterno spiratur, ut explicat desideratissimus, Avunculus meus *B. Gerhardus Exeg. Loc. III. de Trinit. num. 127. Esa. XI. 4.* appellatur *Spiritus labiorum Messia*, qui non est alius, docente *D. Egidio Hunnio, præfat. in Libellum de SS. Trinitate*, quam Trinitatis persona tertia, Spiritus S. ex ore incorporali Deitatis Messia procedens. Quamvis etiam ob Effectum hoc nomen ipsi tribuatur, quia Efficaciter movet hominum corda ac Spirituales & novos motus in illis accendit Rom. VIII. ut observat jam dictus *B. Gerhardus disp. Ifag. VI. de Spiritu S. t. bes. 6.*

XV. Priorem Expositionem si admittis, Nomenq; JEHOVA hoc loco per Appositionem Voci Spiritus junctam censes, eo ipso Spiritum Sanctum verum illum DEUM ac Dominum esse fateris. Nomen enim hoc summum, sacrosanctum, gloriosum, pretiosum & majestate plenum (quod Judæi etiam externæ venerationis causa, non delent, non frangunt, nec scribunt, nec legunt sed penè adorant, ut docet *Wilhelmus Schiccardus in Meditat. Alphabeti Davidici Psalmi XXV. expressi*) soli summo & æterno Deo proprium est, ita, ut illi soli competat & incommunicabile sit; quicquid contra garriant *Georgius Enjedinus in Explicat. Locorum Vet. & Nov. Test. Gen. 16. v. 13. p. 25. Socinus contra Wiekum cap. 6. p. 396. Christoph. Ostorodus in Institut. Theol. Rel. Christ. c. 10. p. 70. Valentinus Smalcius contra Ravenespergerum. p. 47.* aliiq; perduelles S. Trinitatis hostes. Nam *Exod. III. 15.* cum singulari Emphasi dicit DEUS: *hoc est Nomen meum*, nempe יהוה quod præcedit, *inseculum & memoriale in omnem ætatem Esa. XLII.*

v. 8. ipse quoque; inquit: יהוה הוא שמי Ego Jehova, hoc nomen meum, quod deinde gloriam & laudem suam vocat. Et Psal. LXXXIII. 17. cognoscent Te יהוה לבדך quod tibi nomen tuum Jehova soli Tibi. Vulgatus aliter, cognoscent, quia nomen tibi Dominus, tu solus Altissimus super omnem terram. Sed non satis commodè לבדך ad sequentia retrahit, cum ad nomen יהוה adeoque; antecedentia pertineat. Cui itaque; ipsum Jehovah nomen prorsus ἀκρίτως τῆς οὐσίας tribuitur, illum summum ac naturā DEUM esse, invictè concluditur.

XVI. Et si vel maximè hæc expositio per Appositionem, quæ κατὰ τὸ ῥητόν Spiritus S. Jehova, DEUS ac Dominus dicitur, non habeat locum, quod obstinatè propugnant Sociniani; negantes contra tot expressa S. scripturæ Testimonia, Spiritum Sanctum uspiam DEUM ac Jehovahm vocari in sacris Literis, sufficit tamen, quod hoc ipso loco Spiritum S. esse Jehovahm DEUM ac Dominum κατὰ πᾶσα & quoad διανοίαν ut loquuntur, doceatur. Perinde enim est, sive disertis verbis dicatur Spiritum S. Jehovahm ac Deum esse, sive ea quæ Dei sunt & DEUM constituunt vel arguunt, ipsi tribuantur. Nam cuiusque; Ea tribuuntur, quæ soli DEO propria sunt, ipsumque; constituunt, arguntque; infallibiliter, eum esse DEUM certissimum est. Jam verò dicitur h. l. quod Spiritus Domini locutus sit per Davidem, vel juxta hebraicam Veritatem, in Davide. Loqui per Davidem & per ora prophetarum uni, & soli summo DEO competit, ipsique ut proprium vindicatur. Hic enim solus per Prophetas, tanquam per sua Organa locutus dicitur. Nulli Creaturæ in tota S. Scri-

S. Scripturā id uspiam adsignatur, nec adsignari potest, cum hæc per Prophetas Locutio interiorē mentis illuminationē & directionē verē divinā imponeret, quæ soli DEO propria est. Et quia tam sublimia tamq; divina mysteria Prophetæ (& Apost.) prolocuti sunt, ut à nullo alio quàm à solo altissimo DEO oriri potuerint. Hinc Paulus II. *Tim.* III. 16. πᾶσι γὰρ φη̄ι θεόπνευστος. Consentit Petrus, idq; ipsum in thesi & antithesi assererat II. *Petr.* I. 20. 21. his verbis τῶτο πρῶτον γνώσονται. *Hoc primum cognoscentes.* Vocula πρῶτον non tam ordinis est, quàm dignitatis & præstantiæ, hoc primum i. e. primariò, principaliter & ante omnia scientes, quod *omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non sit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia sed à Spiritu S. φερόμενοι ἰακτι, inspirati, impulsī* (qui utiq; impulsus interior loquela fuit) *locuti sunt Sancti DEI homines.* *Luc.* I. 68. 70. *Benedictus Dominus DEUS Israel, quia visitavit & fecit redemptionem plebi suæ sicut locutus est per Os Sanctorum qui à seculo, prophetarum ejus.* Inde quoq; ῥῆμα θεῶν *Verbum DEI Eph.* VI. 17. λόγον τῆ θεῶν *Elœquium DEI Rom.* III. 2. ὧν ὁ λόγος τῆ θεῶν *vivus sermo DEI. Ebr.* IV. 12. dicitur sermo propheticus & Apostolicus, quia à DEO ipsis prophetis & Apostolis immediatè est inspiratus, Quapropter cui Effectus non nisi soli DEO proprius tribuitur, eundem esse verum DEUM exinde infallibiliter concluditur: Atqui Spiritui S. hoc loco Effectus (nempe loqui per Davidem) non nisi soli DEO proprius tribuitur. E. Spiritum S. esse verum DEUM exinde infallibiliter concluditur. Vel, Is qui per Davidem locutus est, est Jehova, verus DEUS. At Spiritus S. est is qui per Davi-

Davidem locutus est. E. Spiritus S. est Jehova, verus DEUS.

XVII. Largitur Sociniana Cohors, propria ipsius Dei Spiritui S. tribui, imò ipsius Spiritus S. nomine Deum baud raro intelligi. Et quidem Faustus Socinus sectæ huius præcipuus Dux & Antesignanus, à quo & nomen fortita est, instituit. breviss. Relig. Christianæ p. u. ait: Spiritui S. non modò meritò tribui id quod est Dei ipsius proprium, sed & Spiritus S. nomine nihil aliud quàm ipsum Deum vim & efficaciam suam exercentem intelligi. Idem concedit Christophorus Ostorodus Goslariensis in Instit. germ. c. 4. p. 32. Quia Spiritus S. sit Dei virtus & operatio, ideo non mirum esse, quod Dei propria ipsi attribuantur, unde etiam fiat, ut sæpissimè per nomen Spiritus S. nihil aliud quàm ipse DEUS intelligendum sit. Similiter largitur Valentinus Smalcus passim; Spiritum S. virtutem esse Patri & Filio communem & in utroque existentem in altero (nempe Patre) naturaliter, in altero (sc. Filio) Dei beneficio & gratia. Eiq. in sacris literis tribui quæ non nisi soli & æterno Deo attribuantur.

XVIII. Id verò negant ac pernegant Antitrinitarii Spiritum Sanctum esse ipsum verum ac æternum DEUM, & ita verum DEUM, ut sit divina Persona à Patre & Filio verè distincta, adeoq; contendunt Spiritum Sanctum esse vim & Efficaciam *δυνάμειον* in DEO, propriâq; destitui personalitate. Sic enim jam dictus Smalcus Exam. Error. fol. 4. Error est, Spiritum Sanctum esse Personam à Patre & Christo cuius est Spiritus, distinctam. Et Exam. Error. 134. Fatemur, inquit, Spiritum S. eo modo DEUM dici posse, quo alia attributa DEUS esse dicuntur, sed accuratè & propriè loquendo  
nega-

negamus Spiritum S. esse Deum. Quia quicquid Deus est persona etiam divina ut sit necesse est. Spiritus S. autem tam persona est, quam alia Dei attributa. Fatetur præterea in Refut. Disp. D. Gravveri de Spiritu S. pag. 6. Si constaret Spiritum S. esse Personam, jam necessario etiam constaret eum esse Deum. Ibidem pag. 19. ait: Quod Spiritus Dei dicatur satis est ad demonstrandum; Spiritum S. non esse personam à Deo distinctam, vel eundem cum Patre Deum, & qui Dei est, Deus esse dici non potest. Et in specie ad testimonium ex hoc versiculo 2. cap. XXIII. Lib. II. Samuel. pro Deitate Spiritus S. à nostris Theologis adductum inter alia regerit Job. Crellius Francus lib. I. de uno Deo Patre Sect. III. quem Spiritus S. Deitati opposuit, scil. quod inde potius constet Spiritum S. non esse Deum, quia distinguitur apertè à Jehova, cum dicatur Spiritus Domini. II. Quod argumentum fallax sit: Deus locutus est per Davidem. Spiritus S. locutus est per Davidem. E. Spiritus S. est Deus: cum constet ex puris affirmativis in secunda Figura & pariter concludi possit: Spiritum S. esse Patrem, qui locutus est per Os Davidis Act. IV. 25. item: Spiritum S. esse Christum: quia Apoc. II. & III. in Epistolis illis loquitur Filius Dei, quibus sub finem adduntur illa verba: qui habet aurem audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis, III. Si invertatur argumentum: 2. per Davidem locutus est, is est Deus Israelis, eam propositionem nec cit. loc. contineri, nec veram esse, nisi hoc modo: Quæcunq; Persona principaliter locuta est per Davidem, ea est Deus Israelis. IV. Alio modo de DEO loqui Davidem; Dixit DEUS Israel mihi; alio de Spiritu S. nimirum: Spiritus Domini locutus est per me.

XIX. Enimverò Spiritum S. non esse Qualitatem

D

in

in Deo Patre & Filio residentem, five virtutem & efficaciam Dei nudam, i.e. propria personalitate destitutam sed *ἰδιουσίαν καὶ διθυροσύαν*, veram divinam & à DEO Patre Filioq; distinctam personam nostrates Theologi invictè ex S. L. in Scriptis suis contra Pneumatomachos demonstrarunt. Hoc loco tantum offendemus, quomodo ex nostro dicto Spiritus S. personalitas solide possit evinci, ac contra Adversariorum exceptiones tueri. I. Audimus hic vocem Spiritus, vocabulum omnibus scriptoribus, omnibusq; populis substantiam denotans non accidens quoddam aut Qualitatem, unde concedere cogitur blasphemus ille Transylvanus *Engedinus* Spiritum S. non esse respectu Dei accidentalem quandam potentiam & virtutem, sed esse quoddam Essentiale & substantiam p. 388. Augustinus de cognitione veræ vite cap. 4. recensens ambiguam vocabuli Spiritus significationem sex modos adducit, in quibus omnibus Spiritus substantiam notat. *Sex modis in scripturis Spiritus substantialiter dici non nescio à vobis sciri.* I. *Summus omnium Deus Spiritus appellatur, ut ibi, Spiritus est Deus, Joh. 4. 24.* II. *Angeli Spiritus dicuntur, ut ibi, qui facis Angelos tuos Spiritus Pl. 104. 5.* III. *Animæ Spiritus nuncupantur, ut ibi, exibat Spiritus ejus & caro revertetur in terram Psal. 146. 3.* IV. *Vita brutorum animalium Spiritus vocatur: ut ibi, quis scit si Spiritus fumentorum descendat seorsum, Eccles. 3. 21.* V. *Venti dicuntur Spiritus, ut ibi, Spiritus procellarum Psal. 10. 7.* VI. *Aer scribitur Spiritus, ut ibi: Os meum aperui & traxi Spiritum Psal. 118. 131. Idem fere repetit etiam 12. Genes. ad lit. c. 7. II. Spiritus S. qui h. I. & Act. 1. 16. itemq; Hebr. III. 7. per Davidem loqui dicitur, vocatur*



catur יהוה אלהים *Deus Dominus Psal. LXXXV. 8. Dominus Deus Israel Luc. I. 68. deut. XXXII. 12. scriptum est: Jehova solus duxit Israel & non erat cum eo. Deus alienus. At Spiritus S. ductor Israelis fuit Esa. LXIII. 14. II. Cor. III. 17. dicitur, ὁ κύριος, & τὸ πνεῦμα ἁγίου, ubi Articulus vocis πνεύματος additus, ac series textus docent, subjectum in propositione esse τὸ πνεῦμα, Spiritus S. est Dominus, unde & v. 18. dicitur, nos transformari de gloria in gloriam à Spiritu Domino. Nomen autem κυρίου nomini יהוה respondere in N. T. notissimum est. Ast enim verò virtus atque efficacia Dei nuda, i.e. propriae personalitatis expers nusquam in Scripturis S. appellatur Jehova, κύριος, Dominus, Deus, Deus Israel &c. III. Loqui per alium est actio personalis talisque operatio, quæ non nisi personæ competit, ut ex ea firmiter ad substantiam consequentia necesse possit pro concludenda persona. Vid. D. Andr. Kesleri *Metaph. Photin. part. special. Sect. 2. princip. 2.* Spiritum S. ergo personam esse ex hoc ipso prædicato personali (quod locutus sit per Davidem) omninò constabit. Et si vel maxime Spiritus S. virtutis nomine appellaretur *Luc. XXIV. 49.* quod urgent Photiniani, id tamen τῆς ὑποστάσεως ejus nihil derogaret, nam Christus ipse vocatur Virtus & Sapientia Dei *Luc. I. 35. I. Cor. I. 24.* Et Deus passim in Psalmis audit fortitudo & robur nostrum, & tamen personæ sunt, ut ipsi Sociniani fatentur.*

XX. Ad Exceptiones Crellii quas thes. 18. adscriptissimus, solidissime respondit *Admod. Rever. ac Amplif. Dn. D. Abr. Calovius, Theologus longè celeberrimus, Factor ac Patronus meus magnus In Exeg. Artic. I. August. Conf. Libr. P. sive in Examine librorum Job. Crellii de uno*

Deo Patre S. 501. pag. 1513. seqq. ut tamen illis hic quoq; pauca reponamus operæ pretium esse ducimus. Resp. itaq; ad I. Exceptionem, quæ in formam syllogisticam redacta ita se habet. Quicumq; Dei esse dicitur, & à Jehova apertè distinguitur, is non est Deus aut Jehova. Spiritus S. Dei esse dicitur & à Jehova apertè distinguitur. Ergo Spiritus S. non est Deus, aut Jehova. Argumento huic ut satisfaciat, notandum, nomen Jehova quandoq; usurpari ἑστωδῶς seu Essentialiter prout communem Essentialitatem Patris, Filii & Spiritus S. designat, qui unum sunt I. Job. V. 7. quandoq; προσωπικῶς sive personaliter, prout pro certa Deitatis persona accipitur. Unde & distinctio à Jehova alia est voce sumptâ essentialiter, alia quando vox eadem sumitur personaliter. Limitanda ergò Major hoc modo: Quicumque à Jehova distinguitur voce accepta essentialiter s. ratione Essentialitatis, ille quæ talis non est Jehova. Hoc pacto Propositio vera est, Assumptio autem falsa. Licet enim Spiritus S. non sit ille Jehova personaliter, cujus Spiritus est, sed ab eo ratione personæ distingvatur, idem tamē ille Jehova est Essentialiter, sive ratione Essentialitatis. Nam personalis distinctio non tollit Essentialem Unitatem. Distingvitur ergò Spiritus S. à Deo voce illa de Patre & Filio προσωπικῶς s. personaliter accepta, idem tamen nihilominus est verus Deus & Jehova cum Deo Patre & Filio voce illa ἑστωδῶς sive essentialiter intellecta. Est Deus ratione communis Essentialitatis, est Dei Spiritus ratione ineffabilis processions à Deo Patre & Filio. Nihil itaq; aliud ex his verbis, quibus Sp. S. Jehovæ seu DEI esse dicitur colligi potest aut debet, quàm Spiritum S. non esse ipsum Jehovam Patrem, sed

ab

ab eo personaliter distinctum, sive esse alium à Patre ob ἑρῶον ἰσὸς ἔως. Licet enim esse Patris & Filii sit Esse Spiritus Sancti, non tamen esse Patrem aut Filium esse Spiritum S. & vice versa. Afferunt Photiniani Similitudinem, sc. cum virga dicitur esse Moses quæ non est Moses. Sed similitudo illa valde dissimilis est. Nam in rebus heterogeneis verum quidem est, quod alterius esse dicitur, non participare eandem substantiam, nec idem esse cum eo, cujus esse dicitur. Verùm ubi agitur de rebus homogeneis etiam in Creaturis alia ratio est; Nam & hominis filius homo est. Multò magis in Deo ubi nulla est divisio sed pura simplicitas. Et notanda hinc regula Theologica est, ut eruditè monet Theologus eminentissimus B. *Gerhardus* Exeg. Loc. III. de Trinitate num. 125. *Genitrus in sacris interdum diversam notat substantiam ubi res sunt finite, interdum aliam significat personam, cum Subjectum est infinitum.* Prioris Exemplum est quando dicitur Ventus Domini, posterioris quando dicitur Spiritus Domini.

XXI. Ad II. resp. in Syllogismo illo secundæ figuræ vitioso Majorem esse reciprocam, *Deus locutus est per os Davidis, & Quicumq; per os Davidis locutus est, Deus est.* Qualis reciprocatio non occurrit in illis; *Pater locutus est per os Davidis; Spiritus S. locutus est Asiaticis Ecclesiis Apoc. II. & III.* Facile autem formari potest argumentum in primâ figurâ. *Quicumq; per os Davidis locutus est is est Deus. At S. S. locutus est per os Davidis E. S. S. est Deus.* Ad III. Concedimus totidem conceptis verbis jam dictam Majorem propositionem in nostro textu non haberi. Quidam respondent, *Spiritum Domini qui per Davidem locutus est exegeticè*

mox Deum Israelis vocari, atque inde facili negotio  
 hanc propositionem extrui posse. Rectius tamen alii  
 per Deum Israelis Deum patrem intelligunt, ut suo lo-  
 co pluribus dicitur. Cum verò loqui per ora Prophe-  
 tarum operatio verè divina sit & soli Deo propria, ut  
 supra insinuatum est, eaq; h. l. Spiritui S. tribuatur,  
 inde invictè concludimus, Eum esse Deum & Jeho-  
 vam. Limitatio illa Crelliana: *Quæcumq; Persona prin-  
 cipaliter locuta est per Davidem*, nobis non adversatur,  
 ipsi enim affirmamus Spiritum S. ceu principalem causam  
 direxisse Davidem utpote ministerialem causam  
 vaticiniorum, nec necessaria est, cum loqui per os Davi-  
 dis vel Prophetas sit causæ principalis actio. Ad IV. Resp.  
 Prædicatorum horum: *Locutus est, locutus est per me, vel  
 in me, dixit mihi*, sensus un? & idè est, eademque innui-  
 tur materia, idem objectum, *De quo Deus dixit Davidi* &  
*per os ejus locutus est Spiritus S.* Solent enim in ejusmo-  
 di canticis res eadem elegantia & emphaseos causa  
 distinctis efferri verbis. Subjectum verò variat Rex  
 David, & modo Spiritum Domini, modò Deum Israe-  
 lis, modò Petram Israelis introducit loquentem, ut in  
 hac ultima fidei suæ confessione, totam SS. celebret  
 Trinitatem, de quo ad versiculum sequentem.

XXII. יהוה על פי דוד. LXX ὁ λόγος αὐτοῦ ἐπὶ γλώσ-  
 σης μ. Vulgata; *Et sermo ejus per Lingvā meam.* Cōsen-  
 tit Tremelius, Tigurina; *Et eloquium ejus (fuit) in lingua  
 mea.* Arias Montanus; *Et sermo ejus super lingvā meā.* Per  
 vocè דוד, quæ Chaldæis & Syris Verbum & Sermonē  
 significat, quidam λόγοι θεογονικόν, quidam verò πα-  
 τρικόν s. ipsum Dei Filium unigenitū intelligunt. Fran-  
 cisc. Junius *Defens. III. Catholica doctrina de Trinitate  
 adversus Samaritanos p. 42. Edit. Heidelberg.* ubi probat

non

non Johannem Evangelistam solum sed & alios Sanctos viros in Scripturis Christum appellare Verbum Jehovæ, inter alia testimonia hunc nostrum quoque versiculum adducit; atque in eo per verbum seu sermonem Dei filium denotari asserit. An. c15 I5 CXIIX. Helmstadi sub Præsidio *D. Calixti* habita est disputatio de Deo & tribus personis unius indivisæ Deitatis autore & Respondente *M. Laurentio Andrea*, in qua thesi LX. hæc Commatis nostri interpretatio defenditur & ex eo Mysterium SS. Trinitatis probatur. Verba *ἑσθως* hæc sunt: *Potest autem hæc Trinitas Scripturæ testimonio tum Veteris tum Novi fœderis probari. Ex veteri hæc potissimum adducimus: 2. Sam. 23. v. 2. Spiritus Domini locutus est in me & sermo ejus per linguam meam. Ubi per Dominum intelligitur Deus Pater, per sermonem Deus Filius, & per Spiritum Deus Spiritus Sanctus. Psal. XXXIII. 6. Verbo Domini cœli firmati sunt & Spiritu Oris ejus omnis exercitus eorum &c. Hæc ibi.*

XXIII. Haud incongruè quidem Mysterium SS. Trinitatis ex hoc commate nonnulli probant. Jehovæ enim sive Deus Pater disertè nominatur, ejusque Spiritus, nempe Spiritus S. Secundam autem S. Trinitatis personam Verbum in S. Scripturâ appellari tam certum est quàm quod certissimum. *Franciscus Junius* loco jam allegato quatuor loca adducit ex V. T. in quibus Filius Dei vocetur Verbum, *Verbum vel Sermo JEHOUÆ* inquit, *disertè appellatur (Christus) in Scriptura his verbis. Revelavit se JEHOVA Samueli Silente in sermone Jehovæ I. Sam. III. 21. item propter sermonem tuum & secundum animum tuum præstas has omnes res maximas. II. Sam. VII. 21. (nam sermonem hic*  
de

de persona dici non autem de transeunte verbo ostendit e-  
 jusdem laudationis antigraphum I. Chron. XVII. 19. item,  
 Spiritus Jehovæ locutus est in me & sermo ejus per  
 linguam meam II, Sam. XXIII. 2. item, sum vobiscum,  
 dictum Jehovæ Exercituum, cum Verbo, quo pepige-  
 ram vobiscum exeuntibus vobis ex Ægypto & Spiritu  
 meo stante in medio vestri. Haggai II. 5. In Versione  
 sua hæc loca scholiis hinc illustrant Franc. Junius &  
 Tremelius & quidem ad I. notant; In sermone Jehovæ,  
 i. e. in Christo Jesu: qui superioribus quidem temporibus  
 Angelus Jehovæ dictus est, in libris precedentibus: dein-  
 ceptus verò prout succedente tempore se patefecit clarior ser-  
 mo Jehovæ appellatur ut II. Sam. VII. 21. Ad II. propter  
 sermonem tuum, i. e. propter Christum, servum tuum,  
 qui verbum æternum est vel æternus sermo patri quo-  
 s̄ios sup. I. Schem. III. 21. vid. I. Chron. XVII. 19. Ad III. Spi-  
 ritus Jehovæ locutus est &c. id e. Deus Pater per Fi-  
 lium in Spiritu animum & linguam meam moderatus est  
 ad Prophetias exarandas. Ad IV. Sum vobiscum dictum  
 Jehovæ &c. i. e. Dei patris sese explicantis in Christo ver-  
 bo æterno suo, & per eum communicantis cum Ecclesia sua.  
 Hunc locum quicumq; aliter interpretantur, aut Synchysin  
 durissimam horum duorum versuum coguntur invehere &  
 à propheta consilio alienam, aut vim facere particula,  
 quæ hic propheta utitur: Nos verò cum mysteria proceden-  
 te tempore magis innotuisse prophetis & fuisse Ecclesia  
 proposita ex ipso Dei verbo cognoscamus, simplicitatem ver-  
 borum secuti & argumenti genus, statuimus Deum Pa-  
 trem presentiam sui ipsius cum Christo Servatore nostro &  
 cum Spiritu S. promittere Ecclesia suæ atq; hoc vindice ad-  
 versus omnia mala confirmare. Est itaq; hic locus de San-  
 cta Trinitate evidentissimus. Hactenus Junius & Tre-  
 mel.

EXPLICAT. VERB. ULT. DAV. II. SAM. XXIII. 1. seqq. 33  
 mellius. Palmarius locus in quo filius Dei Patri συνά-  
 δι. Verbum seu sermo in V. T. vocatur est *Ps. XXXIII.*  
*6. Verbo Domini cæli firmati sunt & Spiritu Oris ejus omnis*  
*Exercitus eorum.* Chaldæi Bibliorum Paraphrastes usi-  
 tato loqvendi modo Mesiam מִימַר & מִימְרָא Ver-  
 bum appellant. Loca passim obvia sunt v. g. Gen.  
 XLVIII. 21. in Hebræo legimus; *erit Deus Vobiscum.*  
 Chaldæus vertit: *Erit verbum Domini in auxilio vestro.*  
 Levit. XXVI. 11. in Hebræo est: *non fastidiet vos anima*  
*mea.* & mox vers. 30. *fastidiet vos anima mea.*  
 Onkelos & Jonathan utrobique vertunt *Verbum*  
*meum.* Esa. XXVI. 4. *confidite Jehova,* in Hebræo est,  
 Chaldæus habet: *Confidite in Verbo Jehova.* Ose. I. 7. ubi  
 veritas hebraica habet, *salvabo eos in Domino Deo suo,*  
 Chaldæus vertit, *ernam eos in verbo seu per verbum Do-*  
*mini.* Hinc Paulus Fagius, vir quidem doctissimus &  
 de literis Hebraicis optimè meritis, sed Sacramenta-  
 rio dogmati addictus in *Chaldaicam Pentateuchi para-*  
*phrasin cõment. ad cap. V. deuteronomii v. 4.* & hæc verba  
 Mosis; *Ego stabam inter verbum Domini & inter vos, in*  
*tempore illo,* annotat; *habet hoc peculiare Chaldaismus, ut*  
*plurimam mentionem faciat Verbi Domini, maximè in his*  
*locis, ubi deus inducitur loqui cum homine, quæ res pulchrè*  
*facit ad mysterium Christi, qui est verbum Patris, & con-*  
*firmat fidem nostram quæ tenemus illum præsentem fu-*  
*isse patribus.* Non tamen semper & ubiqve Targumim  
 appellatione, מִימַר Verbi filium Dei sed quandoq;  
 ipsum Jehovah vel ejusdem attributa intelligunt,  
 ut observat celeberrimus Theologus Dn. D. *Glassius*  
*Χρησολογίας Mosaica dissert. 1. quæst. 4. thes. 94.* In N. Te-  
 stamento Dei Filius λογος vocatur à Johanne com-  
 primis *c. 1. v. 1. 14. I. Epist. I. 1. & cap. V. 7. Apoc. XIX. 13.*

E

XXXIV.

XXIV. Hæc cum ita sint, haud incongruè, inquam, ex hoc commate secundo mysterium SS. Trinitatis nonnulli probant. Verùm enim verò cum plerique Interpretum h. l. per vocem *ἡμεῖς* λόγον non *ἑωσπεπικὸν* sed *ἑωσφορικὸν* intelligāt, ita ut hæc omnia *Spiritus Domini locutus est per me & sermo ejus per linguam meam* ad Spiritum S. in Davide & per Linguam ejus loquentem & verba facientem referantur (qui non solum intellectum Davidis sed & linguam ejus ad loquendum direxit, ut exponit *Liranius*) cum B. Luthero non tam ipsum totum SS. Trinitatis mysterium, quàm initium ejus hoc commate proponi statuimus, cujus complementum sequente versiculo addatur. Verba Lutheri hæc sunt: *Hie wil David mir zu wunderlich werden und zu hoch fahren / GOTT gebe / das ichs doch ein wenig erlangen möge. Denn er sehet hie an* (perperam vertit hæc verba *Caspar Cruciger*; hic statim initio complectitur illum summum Articulum &c. verrere debebat, hic incipit complecti) *Von der hohen heiligen Dreyfaltigkeit Göttliches Wesens zu reden. Erstlich nennet er den heiligen Geist / dem gibt er alles was die Propheten weissagen und auf diesen und dergleichen Sprüche siehet S. Petrus II. Petr. I. &c. Verbis autem sequentibus nostri textus: Dixit DEUS Israel mihi, locutus est fortis Israel, subjungit; Nu haben wir drey Redener &c.*

XXV. Cæterum quando piissimus rex David h. l. dicit: *Spiritus Domini locutus est per me, & sermo ejus per linguam meam*, hoc ipso docemur I. Sacræ Scripturæ autorem seu causam Efficientem principalem esse solum Deum. Prophetas verò Apostolos & Evangelistas



gelistas esse DEI Autoris ministros & Actuarios, vult enim dicere David se nihil loqui proprium sed divina gratiæ instrumentum esse, ut ad similem locum annotat *Theodoretus*. In eandem sententiam *Luc. I. 68. & 70.* dicit Zacharias; *benedictus Dominus Deus Israel sicut locutus est per Os sanctorum, qui à seculo sunt, Prophetarum ejus. Act. I. 16.* Oportet impleri scripturam quam *predixit Spiritus S. per Os Davidis. Conf. Act. XXVIII. 25.* Unde & *Os Domini olim dicebantur Prophetæ; Esa. I. 20. Os Domini locutum est. Esa. XXX. 2. Os meum, non interrogastis, i. e. Oraculum meum per Jeremiam Prophetam vobis significatū respiciatis, ut exponit Esaius. Jerem. XV. 19. Quasi Os meum eris, i. e. eris Propheta & præco meus, mihi conjunctissimus, per quem ego mca secreta & decreta edicam & proloquar, ut interpretatur Menochius. Hinc DEUS ipse loqui censebatur, quicquid Prophetæ loquebantur. Servator ad Apostolos ait *Mattb. X. 20. Non vos estis qui loquimini sed Spiritus Patris vestri.* Hucq; spectat quod gentium Doctor *II. Cor. XIII. 3.* de seipso scribit; *Qui in me loquitur Christus.* Hæc & similia dicta respiciens Apostolus Petrus *II. Epist. I. 21.* inquit; *Non voluntate (libitu) hominis allata est aliquando prophetia, sed à Spiritu S. impulsu locuti sunt sancti Dei homines, (i. e. prophetæ qui sic dicebantur propter divinum munus, quo fungebantur, uti vidua Sareptana Eliam virum Dei I. Reg. XVII. 18. vide etiam I. Reg. XIII. 1. & Paulus Timotheum. I. Timoth. VI. 11. omnemque doctorem Ecclesiæ hominem Dei II. Tim. III. ult. appellat). Neq; solum dicta Prophetarum & Apostolorum Deo tanquam principaliter loquenti, sed etiam scripta tanquam principaliter scri-**

benti tribuenda sunt. Unde *Lorinus* ad Locū Petrinum jam adductum *Propheta*, ait, *dicuntur locuti à Spiritu S. inspirati, per loquendi verbum scripturam quoque comprehendendo.* Imò verbum *λάλῳ* de ipsa Scriptura sacra usurpatur *Act. II. 31. David ἐλάλησε, locutus est de resurrectione Christi nempe Ps. XVI. 10. Act. III. 24. Omnes Propheta à Samuel & qui deinceps ἐλάλησαν, locuti sunt. Psal. XLV. 2. inquit David, Lingua mea stylus vel calamus scribæ celerrimi, velocis, prompti, Chaldaus, scribæ exercitatis, Cyprianus lib. II. adversus Judæos c. 29. scriptoris acutè scribentis, vel (ut mavult Ludov. de Dieu animadvers. in c. 16. v. 5, Esaiæ) periti, puta Spiritus Sancti qui instar peritissimi scribæ movet & dirigit linguam meam, quasi calamum suum, ita *Basilus, Eusebius, Theodoretus.* Gilbertus Genebrardus ad hunc locum, *Dicitur hoc idem, inquit, quia Autores sacri suorum librorum non sunt Autores, sed scriptores & notarii & tanquam instrumenta. Autor enim est Spiritus S. qui ipsorum lingua & calamo insidet & præest.* Cyprianus ferm. de Eleem. Spiritus S. erat scribæ, Propheta erant ejus calami, quibus Spiritus S. scribenda dictabat. Chrysostomus homil. 3. de incomprehens. Dei Naturâ: *Cum Esaiam dico, sententiam Spiritus S. intelligo. Propheta enim non nisi ea quæ divinitus inspirantur, scribit & loquitur.* Ufus itaq; Deus est in tradendo & consignando verbo suo Prophetarū & (quorum hac in parte æqualis ratio) Apostolorum & Evāgelistarū lingua & manu veluti adscitio calamo, unde & Dei Amanuenses, Spiritus S. tabelliones, sive Notarii aut Actuarii, Christi manus dicuntur. Eleganter *S. Augustinus Hipponensiū præsul lib. 1. de Cōsensu Evangelist. cap. ult. Quicquid Servator de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis (Apostolis sc. & discipulis)**

tam-

tanquam suis manibus imperavit. Ac in universum quid est Scriptura S. nisi quædam Epistola omnipotentis Dei (ut loquitur *Gregorius M. lib. IV. Epistol. 40. ad Theodorum Medicum Tom. 2. col. 808.*) per Amanuenses ejus, Prophetas, Apostolos & Evangelistas Deo ipso calamum ducente & dirigente scripta, & de cælo ad Creaturam suam missa, quæ de Essentia & voluntate ipsius nos instruat, ac viam ad cælos nobis commonet. Sanè ipse Deus augustissimum scribendi initium fecit, cum Legem, quam antea coram toto populo ex monte Sinai pronuntiaverat, lapideis tabulis suo digito inscripsit *Exod. XXIV. 12. cap. XXXI. 18.* Hinc *Exod. XXXII. 16.* dicitur: *erāt q. tabulæ opus Dei ipse, & Scriptura, scriptura Dei ipsa insculpta tabulis.* Sacra ergo volumina (verba sunt *Origenis homil. 2. in Exodum*) Spiritus plenitudine spirant, nihilq; est sive in Prophetia, sive in lege, sive in Evangelio, sive in Apostolo, quod non à plenitudine divinæ majestatis descendat.

XXV. Duo hinc deducimus *πρωτιστα* I. Sacram Scripturam obtinere summam ac prorsus divinam Autoritatem, cum Deum Autorem habeat, hancque Autoritatem & majestatem ipsi divinitus insitam atque internam esse, nec aliunde dependere sive in se, sive quoad nos nisi ab Autore DEO, qui & efficiens *συνεκτική* meritò appellatur eò quod à Scriptura nunquam obstat, quam ipse sibi fecit organon per quod efficax esse velit in animis eorum qui eam audiunt, legunt, vel meditantur. Tenendum hoc contra Pontificios est, qui contendunt Autoritatem Ecclesiæ aut etiam Pontificis, quem per Ecclesiam intelligunt (juxta effatum *Jacobi Gretseri, Jesuitæ maledici Tom. I. de sens.*

*fens. Bellarmini p. 1450.* Nos per Ecclesiam intelligimus Pontificem Romanum) majorem esse Autoritate Scripturæ, hujusque Autoritatem ab Ecclesiæ testimonio & Autoritate saltim quoad nos, unicè dependere. Sic enim *Albertus Pigbius*, impotens Papatus defensor lib. I. Hierarchiæ Eccles. c. 2. *Omnis quæ nunc apud nos est Scripturarum Autoritas ab Ecclesiæ Autoritate dependet necessario.* Adeoque parvi æstimant S. Scripturas, si non præfigatur illis Ecclesiæ privilegium & diploma. Ita namque *Cardinalis Hosius*, acerrimus Evangelicæ veritatis Osor lib. 3. adversus Prolegomena Brentii. *Nisi nos, inquit, Ecclesia doceret Autoritas, hanc Scripturam esse Canonicam, per exiguum apud nos pondus haberet.* II. Nullum dolum, nullum mendacium aut falsitatem, nullum vel minimum Errorem, nullam ignorantiam vel oblivionem adsignari posse aut debere sacris Scriptoribus. Quodcumque enim *σφάλμα*, quæcumque falsitas, ignorantia & oblivio Prophetis ac Apostolis tribuitur, Spiritui Jehovæ, qui per os eorum locutus est, imputatur. Deus autem per infinitam suam scientiam nihil ignorare, nullius oblivisci, per infinitam veracitatem & infallibilitatem suam ne in minimo errare aut fallere, & per infinitam denique bonitatem suam nemini imponere, neminem in fraudem ac Errorem inducere potest. *Non est Deus quasi homo ut mentiatur.* Num. XXIII. 19. *Impossibile est Deum mentiri* Ebr. VI. 18. Verbum Dei nihil docere potest quàm *ἰὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμήν*, etiam & Amen, seu fidos & veraces sermones. II. Cor. I. 17. 18. 19. Apoc. XXI. 5. Rectè August. lib. 1. de meritis & remissione peccatorum cap. 22. *Sancta Scriptura nescit fallere nec falli.* Rectè La-  
stan-

stantius lib. 6. c. 21. *Deus summâ providentiâ carere fucō voluit ea, quæ divina sunt, ut omnes intelligerent quod ipse omnibus loquebatur.* Impium itaque & falsum est, quod scribit *Fauslus Socinus* libr. de Autoritate Scripturæ p. 77. *Fieri potuisse ut Apostoli & Evangelistæ in aliquibus leviter errarint.* Irreligiosum quod *Albertus Pigbius, Erasmus*, jamq; dictus *Socinus* & alii *μνημονίων ἀμαρτηνὰ* Apostolis & Evangelistis publicis Christi & Ecclesiæ Notariis tribuunt, ipsum enim Spiritum S. Scripturæ Autorem lapsus & Erroris inculant. Blasphemum, quod homo peccati ac filius perditionis *Leo X. P. R.* secretario suo *Bembo*, aliquid ex Evangeliiis proferenti dixisse fertur: *Quantum nobis nostrisq; profuerit ea de Christo Fabula satis est seculis omnibus notum.* Minimè quoque pia censenda est illa Latinitatis Affectatio, quâ *Hugo Grotius* Parabolas Evangelicas verbis magni Dei & Servatoris nostri Jesu Christi conceptas, vocat *Fabulas & Fabellas Christi* de Jure Belli & Pacis lib. 2. c. XX. §. 48. in fine & c. XXIV. §. 4. Fabula enim & Fabella in communi usu tantum non mendacium significat: & ipse in Parabolis Christi urgere videtur mendacii saltem *ὑποκρίσιν*, putat enim in Controversia de mendacio aliquo licito an illicito facere ad Conciliationem sententiarum dissidentium ut scilicet mendacium in largiori acceptione non sit semper in vitio positum: quia ipse *Christus*, inquit, *per fabularum ambages populum alloquitur* lib. III c. 1. §. 10. Ita Grotianam hanc temeritatem dicam an impietatem? proponit & perstringit *Job. Cloppenburgius Theol. D. & Prof. in Acad. Franquera in Syntagm. Select. Exercit. Exerc. III. disp. I. de Catione Theologie tb. 10.*

XXVI. Docemur .II. hoc secundo commate Spiritum S. non solum res & sententias seu sensum verborum Prophetis & Apostolis inspirasse, quas suo Idiomate, suisq; verbis pro arbitrio suo efferrent sed & ipsa verba & voces in Individuo, sive ratione Entitatis suæ sacris scriptoribus suppeditasse. Notanter enim dicit rex David; *Spiritus Domini locutus est per me*, h. e. nō ego, sed Spiritus S. per os meum loquitur, & *sermo ejus per (vel super) linguam meam*, i. e. ipsum hoc Eloquium, ipsa hæc verba non mea sunt sed Spiritus S. Ego nihil confero præter Instrumentum & quasi vehiculum, videl. Linguam meam. Hinc Christus *Matth. X. 20. Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. I. Cor. II. 13. Quæ & loquimur* *οὐκ ἐν διδασκαίῳ ἀνθρώπων σοφίας λόγοις, non in doctis humana sapientia verbis sed ἐν διδασκαίῳ πνεύματος* (scil. λόγῳ) *in doctis Spiritus S. (verbis) i. e. quæ docet & suggerit Spiritus S. Spiritualibus spiritualia conferentes.* Opponuntur hîc verba, quæ à Spiritu S. esse dicuntur etiam sapientissimè excogitatis verbis. E. ab homine non fuerunt inventa, sed unice Spiritui S. tribuuntur & tribuenda sunt. Conf. *Act. II. 3. 4. 7. 8.* Ex his & similibus dictis firmiter concludimus, & res sive sententias & verba seu voces in Scriptura adhibitas esse Sacris Scriptoribus à Deo inditas ac inspiratas, ductuque illius sive immediatâ directione Spiritus S. consignatas. Neq; sanè infallibilis fides Scripturæ verbis haberi posset, si hominum verba & non Spiritus S. essent. Largimur interim ejusmodi verba Spiritum S. Prophetis & Apostolis inspirasse, quæ illis erant usitata & communi usu comprobata, sive quibus aliàs usi fuissent; si sibi fuissent relictî. Pro ratione enim Amanuensium Spiritus S. verba formavit, idq; ideo, ut mysteria secundum consuetum dicendi modum consignarentur. Rectè Chrysost. *Homil. 15. in c. 2. Genes. Tom. 5. fol. 63. B. Neq; dicitio parva, neq; syllaba in Divinis Literis contenta est prætereunda. Non enim verba tantum sunt, sed & Spiritus S. verba. Et propterea magnum in his thesaurum invenire licet, etiam in una dictione.*

as(o)so

01 A 6640

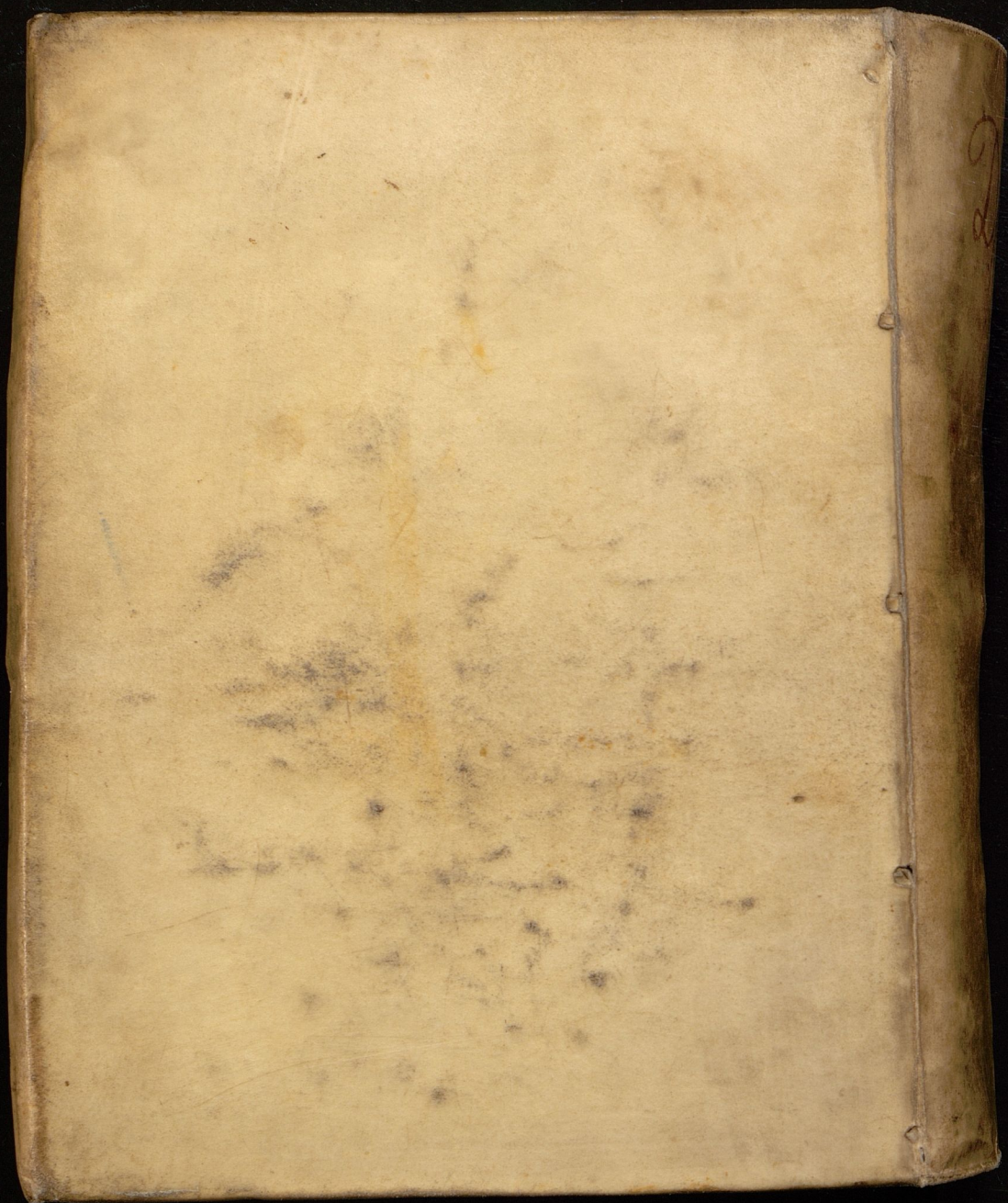
ULB Halle 3  
003 108 309



Sb.

VD 17







P  
DN

hoda  
esq;l  
cqu  
on m  
orbe  
, feu  
pplan  
ES,  
am p  
mum  
s, sca  
, fir  
um l  
e artu  
urnac  
m, p  
ra pla  
rent:  
emq;  
m rec  
etur h



B.I.G.

Farbkarte #13

26.

27

TESTAMENTUM  
DAVIDICVM,  
*Sive,*  
ULTIMORUM VERBORUM  
DAVIDIS

*II. Samuelis XXIII. 1. seq.*  
SUCCINCTA ET ORTHODOXA EXPOSITIO.

DISPUTATIO I,

exhibens *ἑξήκω*  
versiculi 1. & 2,

*Quam*

in incluta Academia Wittebergenfi

PRÆSIDE

JOHAN. ANDREA QVENSTEDT,

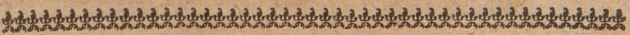
SS. THEOL. D. & Prof. Extraord.

*Dn. Patreuo ac Praeceptore suo longè devenerando & amando publicè defendet*

CHRISTOPHORUS LANGI

Ruffio-Hungarus

*In Auditorio Collegii Veteris  
ad Diem Julii horis matutinis;*



WITTEBERGÆ

Typis JOBI WILHELMI FINCELII,

ANNO c1o 1o CLIV.

82

